

Zawada, 03.12.2024 r.

dr hab. Natalia Długosz, prof. UAM
Zakład Slawistyki Kulturoznawczej
Instytut Filologii Słowiańskiej
Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej UAM

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr. Lecha Cerana

Język bułgarskich i macedońskich utworów hip-hopowych:

dialektalno-gwarowe i funkcjonalno-stylistyczne zróżnicowanie tekstów

promotor: dr hab. Ivan N. Petrov, prof. UŁ

W rozprawie doktorskiej mgr Lech Ceran stawia sobie za cel udzielenie odpowiedzi na pytanie o „stopień zróżnicowania funkcjonalno-stylistycznego i dialektalno-gwarowego” (str. 5 rozprawy) bułgarskich i macedońskich tekstów piosenek hiphopowych. Na potrzeby badania został stworzony korpus tekstów obejmujący łącznie 246 aktualnych, bo wykonywanych w ostatnim dziesięcioleciu utworów, co dostarcza dostatecznego materiału poglądowego dla osiągnięcia założonego celu. Mowa o tekstach piosenek wykonywanych przez artystów w czterech miejskich ośrodkach bułgarskich (Montana, Plewen, Sofia, Warna) i czterech miastach macedońskich (Bitola, Kumanowo, Skopje, Weles). Badanie ma charakter dwupłaszczyznowy: z jednej strony Autor przygląda się zróżnicowaniu tekstów pod kątem występującej w nich leksyki, symptomatycznej dla tekstów subkultury hiphopowej i pochodzącej z różnych rejestrów

stylistycznych; z drugiej zaś strony rozpatruje zgromadzony materiał językowy pod kątem poświadczonych w nim cech dialektalnych, przede wszystkim fonetycznych. Bez wątpienia jest to problem do tej pory nie zbadany ani na gruncie bułgarskim, ani na gruncie macedońskim, a już zwłaszcza w ujęciu porównawczym.

Recenzowana rozprawa liczy 411 stron, składa się z czterech rozdziałów zasadniczych. W części pierwszej scharakteryzowano bułgarski i macedoński standardowy system językowy. Wykazano występujące między nimi podobieństwa, zwłaszcza typologiczne – wynikające z jednej strony z przynależności obu systemów do wschodniej grupy języków południowosłowiańskich, z drugiej strony do bałkańskiej ligi językowej oraz wzmiankowano wybrane różnice na poziomie grafii i fonetyki, wspomniano także o różnicach w wyznacznikach formalnych kategorii określoności. Umieszczenie w niniejszym rozdziale informacji na temat stanu badań nad zróżnicowaniem dialektalno-gwarowym bułgarskiego i macedońskiego obszaru językowego uznaję za uzasadnione i na miejscu ze względu na założony cel pracy. Aby podjąć się zadania opisanego zróżnicowania dialektalno-gwarowego bułgarskich i macedońskich tekstów piosenek hip-hopowych w ujęciu konfrontatywnym, trzeba posiadać nie tylko ugruntowaną wiedzę z zakresu dialektologii całego areału południowosłowiańskiego, ale także zdawać sobie sprawę, że postulat obiektywności wiedzy, zależny od przyjętych założeń filozoficznych natury ontologicznej i epistemologicznej, bywa w językoznawstwie bułgarskim i w językoznawstwie macedońskim ujmowany na różne sposoby, wywołując żarliwe dyskusje zwłaszcza na polu badań dialektologicznych. Autor rozprawy bardzo dobrze poradził sobie z tym wyzwaniem. Już w części teoretycznej pracy mgr Lech Ceran wykazał się bogatą i aktualną wiedzą w tym zakresie, przywołując w rozprawie kluczowe pozycje literatury przedmiotu, w tym m.in. opracowania podstawowe i szczegółowe dla dyscypliny w języku bułgarskim i w języku macedońskim, ale sięgnął też po równie istotne, nowe i najnowsze publikacje anglojęzyczne (Ronelle, Zhobov 2022, Sussex 2006). Rzetelne opracowanie tej części pracy pozwoliło na trafny wybór zastosowanych w części analitycznej, w rozdziale IV, narzędzi metodologicznych. Mam na uwadze poprawnie sformułowane wzorcowe modele gwar, które zostały zastosowane z należytą biegłością i starannością w metodycznej analizie materiału językowego. W rozdziale czwartym mgr Lech Ceran najpierw poddał zgromadzony materiał językowy skrupulatnej analizie w oparciu

o rzeczony wzorcowe modele, dobrane odpowiednio do ośrodków, w których powstawały utwory hiphopowe, dowodząc w ten sposób obecności lub braku poświadczenia danej cechy gwarowej w realizacji części werbalnej utworu. Na uznanie zasługuje wysiłek badawczy towarzyszący czynnościom związanym z transkrypcją fonetyczną utworów („wielokrotne przesłuchanie zebranych materiałów audio”), a także akuratna propozycja rozszerzenia zapisu fonetycznego Henryka Wróbla, tak, by można za jego pomocą oddać właściwości fonetyczne języków bułgarskiego i macedońskiego. W procesie dowodzenia w oparciu o materiał językowy mgr Lech Ceran wykazał się badawczą czujnością oraz kompetencją kulturową, która pozwoliła mu uniknąć błędów interpretacyjnych, mogących pojawić się choćby w sytuacji intertekstualności, czy też zabiegu stylistycznego nazywanego w hip-hopie *cut* (np. str. 214 rozprawy: nawiązanie tudzież przeklejenie frazy z pieśni ludowej *Назад, назад*). Analiza materiału językowego na poziomie fonetyki została przeprowadzona poprawnie i dowiodła, „że język artystów hip-hopowych co do zasady nie wykazuje istotnego zróżnicowania pomiędzy poszczególnymi ośrodkami miejskimi” (str. 357 rozprawy).

W rozdziale drugim pracy został scharakteryzowany szczegółowo materiał źródłowy oraz metoda jego opracowania. W tymże rozdziale wyodrębniono także miejsce na omówienie specyfiki języka utworów hiphopowych ze szczególnym uwzględnieniem ich stylistycznego rozwarstwienia. Podrozdział ten zapewne miał stanowić wprowadzenie do rozdziału trzeciego, poświęconego analizie warstwy leksykalnej utworów, w drodze której wyodrębniono listę 76 leksemów poddanych szczegółowej analizie pod kątem częstotliwości występowania i pełnionej funkcji w badanych utworach wykonawców z określonych bułgarskich i macedońskich ośrodków miejskich. Badanie dostarczyło interesujących danych na temat rozwarstwienia funkcjonalno-stylistycznego języka utworów reprezentujących poszczególne miejskie centra muzyki hiphopowej, pozwalając tym samym na dostrzeżenie pewnych tendencji w ujęciu porównawczym. Ciekawe wydają się zwłaszcza wnioski dotyczące udziału regionalizmów, potoczizmów i wulgaryzmów w tekstach piosenek, ale równie istotne są wnioski dotyczące leksyki w hip-hopie „internacjonalnej”, tym samym dla języka bułgarskiego i macedońskiego zapożyczanej. Nie dostrzegłam w toku analizy błędów interpretacyjnych.

Choć wywód rozprawy jest logiczny i klarowny, w pewnym stopniu zaburza go kompozycja pracy. Sam tytuł pracy sugeruje, że w pierwszej kolejności zostanie poddane zbadaniu dialektalno-gwarowe zróżnicowanie tekstów, a dopiero potem ich rozwarstwienie funkcjonalno-stylistyczne. W rzeczywistości dzieje się odwrotnie. Oddzielenie pierwszego rozdziału teoretycznego dotyczącego rozwarstwienia dialektalnego obszarów językowych bułgarskiego i macedońskiego dwoma rozdziałami pracy, z których drugi ma charakter teoretyczno-materiałowy, a trzeci analityczny, zaburza odbiór pracy. Oprócz tego Autor, choć ma świadomość różnicującego stosowania terminów gwara (говор) i dialekt (диалект) na gruncie językoznawstwa polskiego i w opracowaniach bułgarskich, a także macedońskich (pisze o tym na str. 22-24 rozprawy) nie precyzuje, jakie sam w tym względzie obiera stanowisko. W rezultacie w pracy określenia dialektalno-gwarowy i gwarowo-dialektalny zdają się być stosowane zamiennie i niekonsekwentnie, a w wyspecjalizowanym dyskursie językoznawczym nie znaczą tak samo. Podrozdziały rozdziału drugiego poświęcone charakterystyce utworów hiphopowych pozostawiają pewien niedosyt. Zabrakło wyjaśnienia pojęć, ustabilizowanych w słowniku hip-hopu i w skupionym wokół niego środowisku, które odgrywają istotną rolę w kontekście analizy poszczególnych jednostek leksykalnych oraz pełnionych przez nie funkcji w języku utworów. Zdecydowana większość tychże określeń ma charakter internacjonalny, choć niektóre z nich posiadają już dość ugruntowane polskie odpowiedniki. Mgr Lech Ceran posługuje się nimi w toku wywodu, ale ich nie porządkuje i nie objaśnia. Mam na myśli pojęcia odnoszące się do sposobów językowego ukształtowania wypowiedzi, czy też bardziej potocznie, do obieranej przez raperów „bitewnej stylistyki”, jak np. *braggdocio* (*bragg*), *beef*, *diss*, *cut*, *flow*, *antyflow*, *skills*, *punch*, ale także np. pol. nawijka. Uwzględnienie tych informacji w rozprawie uczyniłoby wywód bardziej uporządkowanym i dostępnym dla językoznawców sławistów, którym subkultura hip-hopu nie jest bliska.

Reasumując, wysoko oceniam nie tylko walory merytoryczne pracy, ale także zaprezentowaną w niej wprawną umiejętność stosowania zasad pisarstwa naukowego. Przedłożona mi do oceny rozprawa doktorska, choć nie jest pozbawiona usterek, charakteryzuje się klarownością i precyzją wywodu. Imponująca jest zwłaszcza staranność zapisu fonetycznego

prezentowanego materiału językowego. Na uwagę zasługuje wyczerpująca lista zarówno literatury podmiotu (szczegółowy wykaz dyskografii zajmuje str. 379-385 rozprawy), jak i literatury przedmiotu, uwzględniającej ważne opracowania zwłaszcza bułgarsko- i macedońskojęzyczne oraz pozostałe opracowania slawistyczne i nieslawistyczne.

Mając na względzie sformułowaną powyżej ocenę, stwierdzam, że praca doktorska mgr. Lecha Cerana stanowi znaczący przyczynek do badań językoznawczych, w tym zwłaszcza do slawistycznych badań konfrontatywnych bułgarsko-macedońskich oraz badań z zakresu tzw. dialektologii miejskiej. Rozprawa niewątpliwie spełnia wymogi, stawiane tego typu pracom i określone w Ustawie z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (por. Dz. U. z 2021 r. poz. 478). Tym samym wnoszę o dopuszczenie jej Autora, mgr. Lecha Cerana, do dalszych etapów postępowania o nadanie stopnia doktora.

Helena Dlugosz